

NAT felkészítő, 1997 jan. 24-26 Nagykanizsa.

Tisztelt Kollégák

A NAT által kijelölt új műveltséganyag iskolai létezési módjáról szeretnék beszélni, mutogatni, illetve be szeretnék mutatni egy tanári kézikönyvet, amely segítséget nyújthat a mindennapi munkában.

Szakmai önéletrajzom:

23. évemet töltöm az iskolában, az első öt évben Zagyvarékason a rajz mellett tanítottam magyart, kémiát, biológiát, testnevelést, technikát is, aztán egy év napközizés kis másodikokkal, majd rajz tanítása egy gyermekvárosi gyerekeket is fogadó lakótelepi paneliskolában. Emellett mindig voltak másodállásaim, vizuális kör a MMIK-ban, néhány év óraadás az alternatív gimnáziumban, meg egy szabadidős linómetsző kör vezetése, ez évtől kezdve pedig egy művészeti alapiskola tanára-igazgatója vagyok. Pályakezdésemkor attól a körtől gyűjtöttem be a didaktikai alapfegyvereket (Szabados Árpád, Földi, Lantos, Koltai, Erdély Miklós, Maurer Dóra. Később Sinkó, Szemadám, Bodóczy, de hogy ne csak a nagyvezéreket emlegessem: Jósza Zsolt, Plathy István, Marton László, és ez a névsor jóval hosszabb lenne...), akik végül is a NAT új műveltséganyagát "összehozták", és ezt a didaktikai alapszertárat gazdagítom, használom indulásom óta.

A magyar vizuális nevelési kísérletek palettájáról be lehetett gyűjteni egy olyan menüt, amiből valamennyi osztály számára összeállíthattam egy programot, sok órán belüli differenciálással.

Ezt a begyűjtést azonban meglehetősen nehezítette a programok nagyon hézagos publikálása. A műhelyvezetők inkább csak e"lharapott mondatokat " (Szabados Árpád) tettek közzé. A szakma szétvált egy beavatott, félmondatokat is értő elit körre, és egy, ezzel a körrel gyakorta ellenségesen szemben álló tömegre. Rajztanárok között mozogva gyakran hallottam, hogy könnyű a szakkörökön sok pénzzel, kevés, válogatott gyerekekkel eredményt produkálni, mennének csak be napi hat órában, egy fillér nélkül a harminc fős osztályba.

De az elszántabb kollégák is panaszkodtak. Bevitték a kiállításon látott feladatot az órára, de megközelítően sem azt az eredményt kapták, mint amit láttak.

"Színes papírból kivágott kis formákat egészítünk ki képpé!" - mondta didaktikus kiállításunk képaláírása, ezt is restellkedve, hisz látni. Az óravázlatban viszont ez szerepelt:

2/A Színespapír foltok kiegészítése képpé

" Előre kivágott színespapír motívumokból is kiindulhatunk. Egész osztállyal ez nem is olyan egyszerű dolog. Valahogy el kell kerülnünk, hogy egy összekavart papírhalom körül lökdösődjenek a gyerekek. Vannak persze elkerülő technikák, de ha úgy gondoljuk, hogy egyszer úgyis meg kell tanulnia a gyerekeknek, hogy csak a szemével válasszon, itt a jó alkalom. A foltok elkészítése: Alaktalan foltokat rajzolok egy lapra, majd összefogok néhány színespapír lapot, különböző színekből, és kivágom a mintákat. A maradékot is szétvágom kisebb foltokra. Az elkészült anyagot kis nylon vagy papírzacskókba rakom. Óra előtt egy nagy asztallapon rakjuk szét őket, hogy az egyes formák elkülönüljenek egymástól. Kártyaszerűen széthúzzuk a csomókat, hogy a forma összes színe láthatóvá váljék. A gyerekek kisebb csoportokban jönnek ki. Csak a szemükkel válogathatnak. Ha kiválasztottak egy motívumot - azaz valamit beleláttak az egyik foltba, már tudják, mit hoznak ki belőle - azt a színt veszik ki, amelyiket akarják. Más motívumokat is választhatnak mellé. Helyre mennek, felragasztják, vagy csak felhelyezik (a későbbi felfeszegetések elkerülésére, hisz lehet, hogy egy háttérfoltot szeretne mögé tenni,) a motívumot, és elkezdik a kép fejlesztését. Közben bármikor kijöhetnek egy-egy újabb motívumért. Ez az elrendezés eredményezi a legjobb képi eredményt, a gyerek minden foltot át tud tekinteni. Még jobb, ha a feladatot a foltbefestés utáni választható feladatként adjuk ki, így a gyerekek biztosan egyenként érkeznek a foltokért.

A másik lehetőség: nagy lapon, keverten húzzuk szét a foltokat, ekkor ugyan kisebb a választás hatékonysága, tovább keresgélnek, de itt a kezével is válogathat, és talán izgalmasabb a keresgélés. Én általában két táblát teszek ki, az egyikén vannak a csak szemmel választható, rendezett formák, a másikon a rendezetlen halom, aztán mindenki eldönti, honnan választ. A motívumon el lehet végezni a szükséges, minimális átalakításokat. Kiköthetjük hogy csak rajzolni lehet a motívumra, vagy megengedhetjük az ollóval történő átalakítást is.

- Ha elkészült a munka, esetleg meg lehet ismételtetni, más technikákkal. / Egyik technika lehet a színespapír ragasztás, amikor már nem rajzolhat bele, mindent ollóval kell megoldania. Itt fel kell hívjuk a figyelmet a nagy háttérfoltokból történő építkezés fontosságára. Ne ragasszon rögtön mindent, hátha még mögé is tenne valamit. / Ekkor már kissé egységesebbé formálhatjuk jeleinket, de ne fordítsuk le teljesen a megszokott formák nyelvére!

- A különösen jó sikerült képeket nagyobb méretű festményként is elkészíthetjük. A véletlen órát - ha marad idő, lezárhatjuk, vagy indíthatjuk a STOP játékkal. (Lásd: J)

Eszközök: Olló, ragasztó, színespapír, AT / alaptechnikák/

És ez még az egyik legegyszerűbb példa. A rajztanárok nagy tömegei az elharapott mondatokkal, a programjelzésekkel nem jut messzire. Számukra nagyon pontos programleírásokra van szükség. Hozzuk vissza a régi időket, a tanári kézikönyvet? Igen, de nem egy, hanem tíz tanmenetre való anyaggal. Amiből a kolléga összeállíthatja saját menüjét. A kísérletezőket nem fogja vissza, nem válhat merev, felülről szabályozássá, ha sikerül minden irányzatot szerepeltetni benne.

Első osztály

Ha lehet, akkor Vinkler Márta nyomán induljunk, az óvoda, stb. megrajzolásával.

Honnan jöttünk?

Alkossunk csoportokat. Az egy óvodából érkezettek egy csoportban lesznek. Ha mindenki egy óvodából, esetleg egyetlen nagycsoportból jött, akkor rájuk bízunk, alakítsanak a barátok három-hat fős csoportokat. A csoportok kapnak egy-egy nagy csomagolópapírt, és - ha lehetőség van rá - egy-egy gvas készletet, befőttesüveget. Ha nincs, zsírkrétát.

Az óvoda

A feladat: fessék, rajzolják meg az óvodát, ahonnan jöttek, az ott használt játékokat, tárgyakat, az óvónőket, a gyerekeket. A rajzok kerülhetnek egy nagy lapra, vagy a nagy lapra csak maga az óvodaépület, az udvarral, egy másik lapra a csoportterem, a játékok, óvónők, gyerekek kisebb lapokra, amiket körbevágva ráhelyezhetünk, ráragaszthatunk a nagy lapokra. Ha technikai problémák vannak, a gyerekek többsége nagyon szegényes, firka színezésű képet rajzol, maradhatunk a vonalas jellegű rajzmódnál, előre hozhatjuk a technikai tanulmányokat, vagy összeállíthatunk egy felzárkóztató feladatsort az óvodai anyagból.

Mi történt az óvodában?

Ha vannak közös óvodából jött gyerekek, eljátszhatják az óvoda történeteit. Majd a rajzolás következik.

Mit tanultunk?

Eljátsszuk, majd megrajzoljuk a legkedvesebb meséket, verseket, játékokat.

Mindenki rajzoljon, fessen egy képet emlékezetből, olyan képet, amit az óvodában rajzolt, festett. Ha nem jut eszébe semmi, idézze fel magában legutóbbi otthoni rajzát, és rajzolja, fesse újra!

Mit készítettünk?

Kiteszünk mindenféle alapanyagot, papír, színespapír, textil, fonal, termésbábokhoz alkalmas alapanyagok, ragasztó, festék, stb. Próbáljon meg mindenki csinálni valamit, amire az óvodából emlékszik.

Kik vagyunk?

Nagy papírt teszünk a falra, a gyerekek fele feláll a fal előtt, a többiek zsírkrétákkal körberajzolják az árnyékukat. Most csere következik, és újabb körberajzolás. Végül rárajzoljuk az alakokra a ruhát, az arcokat. Hogyan állhatunk fel?

Kik vagyunk?

Mindenki megrajzolja önmagát a nagy képről. Vagy párokat alkotunk, és mindenki megrajzolja a társát. Ezután kivágjuk a rajzokat, majd félretesszük őket, és egymás elé állunk két sorban. Megfigyeljük, milyen egy sor, majd kirakjuk így a figurákat. Ezután körbeállunk, majd így is megpróbáljuk kirakni a figurákat. Beállunk egy szoros csoportba, így is kirakjuk a figurákat. Próbálgatjuk az elhelyezéseket. Egymás mellé, azonos távolságra? Unalmas. Hozzunk létre kis csoportokat, takarásokat! Fényképezéshez állunk fel. Kirakjuk a figurákat. Emlékezetből megrajzoljuk azt a képet, amit legjobban megjegyeztünk.

Ki vagyok én?

Rajzolja meg mindenki magát, a családjával együtt, a házát, kedvenc játékeit, az állatokat, stb.

Aztán jöhet egy mese megrajzolása. vagy egy játék:

Bokrok között.

"Gyöngy az idő, vándoroljunk / nincs szekerünk bandukoljunk/ lassú folyó ága mellett / járjuk a halk fűzfa berket/ Este a láb gyöngye, fáradt/ bokrok alatt nézünk ágyat/ szöcske bokán jó az álom/ száll a világ lepkeszárnyon."

Először csak készülődünk az útra. mit pakoljunk össze? Elindulunk. Kimegyünk a városból, átvágunk egy nagy réten. Miket látunk? Aztán egy úton megyünk. Két oldalt fák állnak. Jön szembe valami? Bemegyünk az erdőbe. Mit láthatunk? Az erdő egyre sűrűbb lesz. (Egyre többet kell hajolni, bújkálni.) Végül úgy döntünk, nem megyünk tovább, itt alszunk. Az erdő már nagyon sűrű. A bokrok összeborulnak felettünk. Olyan sűrűn, hogy ha eső esne, nem áznánk meg.

A gyerekek egy része fa, bokor, más részük vándor.

Rajzoljunk, fessünk egy képet az útról.

De ha baj van, a gyerekek többsége kijelenti, hogy ő nem tud rajzolni házat, embert, stb, akkor kezdetünk rögtön a firkákkal.

Firkák (A kisgyermekkorai rajznyelv megerősítése.)

Nonfiguratív firkák

Beszélgünk arról, hogyan nő fel egy gyerek, mit tud egy pólyás, mit egy két éves, stb.

Kérdezek valamit, válaszoljatok rá rajzban. Szerintetek amikor egy egészen kicsi gyerek először kezd

rajzolgatni, hogyan néz ki a papír? Mit rajzol? Rajzolgassatok úgy, ahogyan egy egészen kicsi gyerek rajzolhat. (Megbeszéljük a rajzokat.) Egyszínű rajzeszköz. Legjobb a golyóstoll, hisz ha valaki nagyon beleéli magát, a ceruza hegyét kitöri, a filcet szétnyomja. A firkáknál megelégedhetünk egyetlen firkálással, vagy részletesebben feldolgozhatjuk a kisgyermekkorai firkálás történetét. Meg lehet beszélni, hogyan fogja a kis gyerek a tollat. (Marokra.) Melyik ízületből indul a kézmozgás. (Vállból.) A firkák először kifutnak a lapról is. Aztán alkalmazkodnak a lap széléhez. Aztán fészekszerű gombolyaggá alakulnak. Aztán valamit ábrázolni kezdenek. Véletlenszerű címadás, beelátás. Végül megjelenik a szándékos ábrázolás.

Gyermekrajzok

Aztán növekszik a gyerek. Lassan elkészülnek az első rajzai, amik már ábrázolnak is valamit. Milyenek lehetnek ezek az első, valamit ábrázoló rajzok? (Tetszés szerint választott rajzeszkőzzel.) Az elkészült rajzokat kirakjuk a táblára.

Történet rajza

Meséljen el mindenki egy történetet ezekkel a kis rajzokkal. Tehát használhatja mindazt, ami itt van a táblán, de más dolgokat is kitalálhat. Ha a történet nem fér el egy képre, több képet is rajzolhatsz.

Az elkészült rajzokat kitesszük, megpróbáljuk kitalálni miről szólhat.

Ha sok a görcsös rajz, folytathatjuk a formatanulmányokat.

Firkák szabadon

Próbáljunk meg egy lapra három - négy firka rajzot elhelyezni, de mindegyik másféle legyen.

Gyűrjünk össze néhány papírlapot, de mindegyiket más módon.

Tegyük ki magunk elé a firkákat, és az összegyűrt papírokat. Figyeljük meg, mire hasonlít! Rajzoljuk meg!

Érzelmeket hordozó firkák

Nézzünk meg néhány firkát. Miben különböznek?

Esik, emelkedik, suhan, lebeg. Erőszakos, szelíd, stb. Rajzold meg vonalakkal!

Nézzük meg újra az előző firkákat. Meséljünk azokról, akik rajzolták őket. Firkáljunk jókedvű, szomorú, félénk, bátor, stb firkákat.

Rajzolj egy képet, mindegy mit ábrázol, de sokféle vonal, pont legyen rajta.

Fejezd ki vonalakkal: Öröm, bánat, harag. Találj ki valamilyen érzelmet, dolgot, amit egy vonallal kifejezhetsz.

Ha nincs semmi ötleted: rajzolj házat, kéményt, füstöt, kerítést, fűvet, virágot, felhőket, napot csak vonallal.

Rajzolj puha ceruzával nagy fát, mellé egy kicsit, szép, zeg-zugos ágakkal, gallyakkal, de csak vonalakkal dolgozz! Törkedj sokféle vonal alkalmazására!

Érzelmeket hordozó firkák egyszerűbben:

Van egy kisfiú, vagy kislány. Szomorú, magányos, szelíd, kedves, ül egyedül, és kedvetlenül firkálgat. Firkálj te is olyat, amit ő firkálna.

Egy másik kisfiú vagy kislány pedig jókedvű, felszabadult, mindig van társaság, sokat játszik, mindenki szereti, firkál valamit. Mít firkál?

A harmadik gyerek is jókedvű, de ő erőszakos, durva.

A negyedik firkádhoz te találj ki valakit.

Folt firkák

Firkálni persze nem csak vonalakkal lehet. vetíték néhány diát, amin foltok vannak, de nem ábrázolnak semmit. Készítsünk ilyen folt firkákat is. (Fílc vagy festés.)

Figuratív rajzok, festmények

Tedd ki magad elé a fírka rajzokat, amiket a négy gyerek készített.

Válassz ki egyet a firkák közül, és rajzolj vagy fess egy képet, amit a firkáló kisgyerek rajzolt, a firkálás után. Ez már ne fírka legyen.

Ha elkészültél, rajzold meg magát a firkáló gyereket is, írhatasz is róla valamit a lap hátára.

Dósa Gergő rajza és a rajzot készítő gyerek képe.

Ezek után bemutatok egy hagyományos, látvány utáni rajzzal foglalkozó órát, mert a NAT új műveltséganyagát csak akkor tudjuk beszorítani a szűkös órakeretbe, ha a látvány utáni feladatokat igen intenzíven tanítjuk.

Végül egy szabad témafeldolgozást, ahol fényképezhetünk, videózhatunk, rajzfilmet csinálhatunk a hagyományos technikák mellett.

Lehajtott fülű papírcsík rajza AF 21

Cél : Egy térbeli pont /A papírlap sarka/ helyzetének pontos, korrekt leképzése a síkon, illetve a keletkezett árnyékok rögzítése.

Nehézsége: Ha túl aprólékosan diktáljuk az egyes lépéseket, a gyerek szem elől téveszti az egész formát. Ha nagyokat lépünk, nem tud tájékozódni a formán. Most különösen nagy szükség van arra, hogy a jobb rajzoló merjenek magukban haladni, hogy minden gyerek figyeljen és rajzoljon. Először dolgozunk kis kézi modellekkel. Komoly problémát jelenthet az elhelyezés, az, hogy a rajzolás során se lökdössék el. Egyesek még bizonytalanok az alapvető téri viszonylatokban is. (Fent - lent, jobbra - balra.) Számukra különösen fontos a fokozatos felvezetés, az +A változat. Nagyon gyenge osztályok részére, vagy az ötödikes látvány utáni tanulmányok bevezetéseként.

Előkészítés: Papírcsík szabása, előre elkészített modellek, alaplapok kihelyezése.

Az óra leírása

Szerkezeti rajz

A/ változat Egy pont helyzetei a térben és a síkon.

Bemelegítő vonalak, majd egyszerűbb, bonyolultabb síkkompozíció tónusos rajza.

Kiosztjuk a kis négyzet alakú alappapírokat, kis gyúrmagömböt egy színes fejű gombostűvel. Az alaplapokon be vannak rajzolva halványan az átlók, erősen az oldalfelező merőlegesek. Az alaplapok mérete olyan, hogy a helyén ülő gyerek a gömbbe merőlegesen beszúrt gombostűt még a lap előtt lássa.

"Helyezzétek el magatok előtt az alappapírt, pontosan szemben, a pad élével párhuzamosan. Állítsátok oda függőlegesen a lap közepéhez, a rövidebb átló végéhez, a ceruzátokat. Nézzetek rá félszemmel! Akkor van pontosan középen a lap, ha a függőleges ceruza eltakarja a vonalat. Ha nem hiszed, próbáld meg jól eltolni egyik oldalra, másikra." (Közben figyelem, tényleg függőlegesen áll-e a ceruzájuk, korrigálok.)

Jobb osztályokban megrajzoljuk a papírlapot is.

Rajzoljuk meg a papírlapot a rajzlapunkra, úgy, ahogyan felülről látnánk, egy négyzetnek. Húzzuk végig a vonalakat, nem baj, ha kicsit túlszaladunk. Ne forduljunk be a sarkoknál!

Hanem, ahogy lefektetjük magunk elé, furcsa dolgot veszünk észre. (Keskenyedik.) Mérjük meg a keskenyedés mértékét. Fekessük le a ceruzánkat az asztalra, úgy, hogy a hegye odaérjen a lap sarkához. Fogjuk meg a másik végén, úgy, ahogy mutatom, a hüvelykujjunk mutasson a hegy felé. Nézzünk rá, egyik szemünket lehunyva. Közelítsük a szemünkhöz a ceruzát, úgy, hogy a hegye mindig fedje a lap egyik sarkát. Addig közelítem a szememhez, míg a hüvelykujjam hegye oda nem kerül a lap másik sarkához.

Aki nem érti, jöjjön ki, álljon mögém figyelje mit csinálok.

Most ugyanitt fordítsuk fel a ceruzánkat, és figyeljük meg, mennyi a lemaradó rész. Ennyivel lett keskenyebb a papír. Rajzoljuk meg!

Hanem a lap nem csak keskenyebb lett. Más is történt. Állítsátok csak megint oda függőlegesen a ceruzát a két sarkához! Beljebb kerültek a hátsó sarkok. Miért? Mert messzebb vannak. Kisebbnek látjuk a hátsó oldalt.

Figyeljétek meg, mennyivel került beljebb. Mekkora a kis hiány-háromszög? Rajzoljátok meg!

Húzzátok meg az átlókat is, majd a metszéspontokon át húzzátok meg az oldalfelezőket.

(Gyengébb osztályokban ezt kihagyom, rögtön azzal kezdjük, hogy egy keresztet rajzolunk a rajzlapra, és kiteszük a kis gyúrmagömböt. Csak akkora legyen, amely letapasztva még épp megtartja a gombostűt!)

Tegyük most a lap közepére a kis gyúrmagömböt, tapasszuk le, és szúrjuk bele a gombostűt. Rajzoljuk meg!

Most fokozatosan fektessük le a gombostűt, és figyeljük, milyen pályát ír le? (Negyedkör.) Rajzoljuk meg vízszintes helyzetben, 45 fokos szögben, majd közties helyzetekben is. Könnyebb a dolgunk, ha berajzoljuk előbb a negyedkört.

Most állítsuk pontosan szembe a gombostűt, úgy, hogy a feje eltakarja a beszúrási helyét. Rajzoljuk meg! Állítsuk fel kissé a tűt, körülbelül félúton legyen az első és a mostani helyzet között! Rajzoljuk meg ismét a lefektetését. Fekessük ugyanoda, ahol az előbb volt. Most egy laposabb negyedkörtön fekszik le.

Forgassuk körbe az alaplapon. Megint csak egy furcsa félkört kapunk.

Ha felülről néznénk ilyen lenne a forgási kör. Ha "éléről" - ilyen, De mi most valami ilyennek látjuk, ki milyen magasról nézi.

Rajzoljuk meg.

Állítsátok be a tűt különböző helyzetekbe, figyeljétek meg melyik negyedben található, milyen messze van a középponttól! Rajzoljátok meg!

Most egy kis vizsga jön. Mindenkinek beállítom a gombostűjét valamilyen helyzetbe. Állapítsa meg melyik pozícióban van, rajzolja meg! (Néhány gyereknél rákérdezek.)

Papírcsík rajza

Miután már meg tudjuk állapítani egy pont térbeli helyzetét, és meg tudjuk rajzolni egy sík lapon, egy nehezebb modellt fogunk megrajzolni. Hogy pontosan értsétek a modellt, magunk fogjuk elkészíteni. /Kiosztjuk a lapokat. Gépiró lapból vágott papírcsík, alaplap, rajzlap. A leggyengébb osztályokban előre elkészített modellt használunk, másképp itt az óra garantáltan kudarc élménnyel kezdődne. /

A rajzokat gyengébb osztályokban külön A/5-ös lapokra rajzoljuk, jobbaknál megpróbálkozunk egy sorozattal A/4-es lapra. Ekkor előre megrajzolom a sorozatot, bemutatom, mekkora helyet foglaljon el a három rajz.

Először megrajzoljuk a kiosztott kis papírcsíkokat. Tartsuk a szemünk elé, figyeljük meg arányait! Rajzoljuk meg halványan a téglalapot! Ellenőrizzük az arányokat, ha kell javítsunk! (Gyors korrekció körüttal helyesbíték.) Aki nagyon bizonytalan, esetleg ráteheti a lapot a papírra, a négy sarkánál rajzoljon egy kis pöttyöt, ezeket kösse össze!

Most helyezzük magunk elé a modellt az alaplapra. Az alaplapot toljuk előre, egészen a pad széléig. Pontosan középen, velünk szemben legyen, és pontosan illeszkedjék az oldala a pad széléhez. Rajzolom a táblán, mutatom az egyik padon. Van aki még ez után sem érti. Vagy mert nem tud egyszerre két dologra figyelni, hogy középen is legyen, meg hogy illeszkedjék is a pad széléhez, vagy mert már kialakult benne az elhárítás mechanizmusa a tanári magyarázatokkal szemben.

Most tegyük ki a papírcsíkot a lapra, úgy, hogy párhuzamos legyen a lap széléivel. Rajzoljuk meg újra a lapot. Figyeljünk fel arra, hogy most kicsit keskenyebbnek látszik. Azért van ez így, mert lefektettük.

Vegyük kézbe a papírcsíkot. Le fogjuk hajtani az egyik sarkát. Olyan papírcsíkot kell hajtani, amelynek a sarka lelóg ide alulra, a hajtás vonala pedig pontosan az alsó sarokból indul, és persze egyetlen vonalat ad. A táblánál nagy lapon mutatom, rajzolom. Aki nem szokott hajtogatni, annak nem is olyan egyszerű a feladat. Fogjuk meg óvatosan a felső sarkot, és hajtsuk le. Ügyeljünk hogy a hajtásvonal az alsó sarokban végződjön. Fogjuk le a mutatóujjunkkal a sarkot, a másik kezünkkel igazítsuk be egészen pontosan az alsó sarkot, és símítsuk le a lapot! Tegyük meg ugyanezt a másik oldallal is. / Sajnos nem felesleges a részletes felvezetés. Az egyik osztályban még ez után is több volt a tévesztés mint a pontos hajtás. Márpedig aki nem tudja pontosan elkészíteni, az valószínűleg meg sem tudja rajzolni./ Közben a táblán mutatom is egy nagy lapon./ Aki eltévesztette, annak a szomszédja csinál egy újat, jól figyelje meg hogyan!

Fő hibák:

Nem a sarokból indul ki a hajtás.

Nem nyúlik túl az alapvonalon.

Kettős hajtás keletkezik.

Helyezzük vissza a modellt az alaplapra. Rajzoljuk meg a hajtásvonalat.

Figyeljük meg a ferde vonal eltérését a függőlegestől, valamint az x távolságokat! A ceruzámat magam elé tartva ellenőrizhetem az eltérést. Fogjátok meg a ceruzát, állítsátok függőleges helyzetbe! Tegyétek úgy a szemetek elé, hogy a ceruza pontosan a hajtás tetejéhez érjen, és függőleges maradjon! Mit láttok? Rajzoljátok meg az oldalvonalat is, ugyanezzel a módszerrel! Mihez van közelebb? a függőlegeshez, vagy a hajtásvonalhoz? Most rajzoljuk meg a fül belső vonalát. Figyeljük meg, mihez van közelebb? A függőlegeshez, vagy a ferde oldalhoz? Egyelőre ne törődjünk vele, meddig tart a vonal. Rajzoljuk meg jó hosszan!

Figyeljük meg most milyen mélyen látjuk a sarokpontot az oldalvonal alatt! Biztos alatta van? Persze, oda hajtottuk. De nem emelkedett fel közben a kis fül? Ha igen, vasaljátok le a körmötök hátával a hajtásvonalat, hogy a sarok visszakerüljön a hajtásvonal alá! Rajzoljuk meg a sarkot.

Ezután egy másik lap mindkét sarkát lehajtsuk, megrajzoljuk, majd jöhet a tónusozás. (Lásd hátrébb.)

B/ Változat

Jobb osztályokban rögtön a hajtással kezdünk. Lehajtsuk mind a két oldalát. Megrajzoljuk a lefektetett modellt. Többféle rajzoló módszer lehetséges. Az egyik szerint:

Ejtsünk el egy függőlegest halványan a felső sarokból. Ez és az alapvonal egy koordináta rendszert ad. Nézzük meg, melyik negyedben látjuk a felhajló sarkot? Ilyen kis modellnél mindig fél szemmel nézünk, és a fejünk

lehetőleg egy helyben marad. Mivel tudjuk, hogy lehajlítottuk a sarkokat, még akkor is hajlamosak vagyunk alulra rajzolni, ha közben felhajlott.

Nézzük meg, milyen irányba mutat a felső saroktól az alsó felé húzott vonal, a lap széle, vagy a közepe felé? Most azt kell eldöntenünk hogy a csík vízszintes alsó vonala alatt, vagy fölött helyezkedik el a kis sarokpont, és milyen távolságra van tőle.

Nagyjából a következő variációkban láthatjuk a sarkot:

Most csináljuk végig mindezt a másik füllel is!

Ellenőrizzünk, helyesbítsünk! Hajlamosak vagyunk akkor is az eredeti helyzetbe rajzolni a füleket ha közben már felemelkedtek.

Ha jónak találjuk, erősítsük fel a látható vonalakat!

C/ változat: Perspektív rajz, fázisrajzok

Jobb osztályokban először magunk elé tartva rajzoljuk meg a lapot, majd kitesszük az alaplpra, és megfigyeljük mi történik, ha fokozatosan lefektetjük. Megfigyeljük a lap hátsó sarkainak helyzetét, a csík keskenyedését.

Felállítjuk, lefektetjük, figyeljük a sarkok helyzetét, majd megrajzoljuk amit látunk.

Ezután visszahajtjuk a sarkot., megrajzoljuk a kordináta tengelyek segítségével, majd feljebb emeljük, ismét megrajzoljuk. A felhajtás útvonalát előre bemutatatom, vagy rájuk bízom a szabály megkeresését. Jelzem, hogy valami szabályos vonal lesz, de nekik kell megtalálni. A felhajtás során a gyerekek csak a mozgó sarkot figyelik, könnyen elvétik a másik két sarok rajzát, és persze nagyon ritkán jönnek rá a valódi útvonalra, inkább csak következtetve rajzolnak.

Megpróbálkozhatnak a felhajtás különböző fázisainak pontos megfigyelésével. Rajzoljuk körül a papírt egy alaplapon, fölötte hagyjunk elég helyet. Kezdjük felhajtani a papírt, közben egyik szemünket lehunyva figyeljük a sarkot, a ceruza hegyével mindig ott teszünk egy pontot az alappapírra, ahol épp eltűnik a sarok alatt a ceruzahegy. Nagyon nehéz feladat, a fejünk mozdulatlanul kell maradjon.

Most rajzoljuk meg ugyanezt látvány után, előző rajzunk tapasztalatai alapján!

A legjobb rajzolóknak megpróbálhatják megrajzolni a hajtás útvonalát a lap fölé hajolva, majd a széken lejjebb csúsztatva, tehát különböző rálátásokban.

Tónusos rajz

A tónusos rajz felvezetése az osztály képességeihez méretezett. Gyengébbek először kis bemelegítést végeznek, fokozatosan kiengedünk három sötét vonalat, különböző szélességben. Ezután csak az önárnyékokat, vetett árnyékokat rajzolják meg, a kontraszthatást később mutatom be, a reflexeket pedig csak egyéni korrekcióra során. A jobb osztályokban először kielemezzük a látványt, bemutatom az egyes jelenségeket, majd önállóan dolgoznak. Alább ez a változat következik.

A következő feladat a tónusos rajz lesz, ehhez rajzoljuk meg újra a kis modellünket, de most ne erősítsük fel a vonalakat! Sőt, ha túl erős lett, lapjára fektetett radírral halványítsuk le! A nem látható vonalakat radírozzuk ki a tónusozás megkezdése előtt!

A papírcsíkot tulajdonképpen nem lenne szabad látnunk, hiszen fehér papír van fehér papíron. Miért látjuk mégis? Mert a fény nem egyenlően esik rá.

Vannak vonalszerű vetett árnyékok. Például a lap alsó éle alatt. Ez hol szélesebb, hol keskenyebb, attól függően, hogyan hajlik a papír. (1.)

Vannak szélesebb vetett árnyékok is. A vetett árnyék széle lehet határozott vonalú, vagy elmosódott. (2.)

A két felhajló fül közül az egyiket (3.) megvilágítja az ablakon beszűrődő fény, a másikat csak súrolja. (4.)

Érdekes jelenséget figyelhetünk meg a saroknál. A vetett árnyék a saroktól kifelé fokozatosan egyre világosabb lesz, az önárnyék pedig egyre sötétebb. (5.)

Bonyolítja a dolgot a reflex, azaz a fénytükrözés jelensége. / Reflexió = tükrözés / A felhajló kis fül fényt tükröz maga alá, ezért itt a vetett árnyékon belül bizonyos finom derengés figyelhető meg. Ezt már nem muszáj mindenkinek észrevenni. /

Azt pedig hogy a szemünk még az azonos értékű árnyék szélét is mélyebbnek látja, a kontraszthatás miatt, csak azoknak mutatom meg az egyéni korrekúra során, akik könnyen veszik a többi akadályt. /Táblai rajz/ A tónusozást megint a fokozatos fejlesztés módszerével végezzük!/Ezt a későbbi órákon is mindig elmondom!/ Aki el meri vállalni, az kezdje meg önállóan a munkát, a többieket vezetem. Újra sorra véve az egyes árnyékokat. A modellt csak az ablakon bejövő oldalfény világítja meg. A tónusozás lehet vonalkázó, vagy sátirozó. Jobban látjuk a finom tónuseltéréseket ha fél szemünket lehunyjuk, a másikkal is hunyorítunk. Így eltűnnek a köztes tónusok.

A további feladatokat megoldhatjuk frontálisan, vagy egyéni választási lehetőségeket biztosíthatunk.

Talpra állított papírcsík

A tónusos rajzok elkészülte után talpra állíthatjuk modelljeinket. / lásd D változat/ Most a rajzoláskor különösen fontos lesz helyesen megítélnünk, mennyivel kerül mélyebbre a sarokpont az alapvonalától. A tónusozásnál egészen szép árnyékjelenségeket figyelhetünk meg.

Új, bonyolultabb modell

A jobb rajzolókat egyre bonyolultabb modelleket hajthatnak keménypapírból. A megrajzolás egy idő után szinte lehetetlen, ha rögtön elkezdjük vezetgetni az alapvonalakat. Bele fogunk zavarodni. Először tehát fel kell tegyük a fő tömegek vázlatát. Lassan eljuthatunk az összegyűrt papírcsík rajzáig.

Játék a fényvel.

Behúzzuk a függőnyt, eloltjuk az egyik neonsort, asztali lámpával világítunk, stb.

Tónusredukció

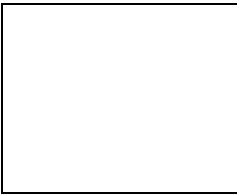
Hagyd el a középtónusokat!

Túlzott fény-árnyék

Újra megrajzolja a modellt, de most eltúlozza a fény - árnyék jelenségeket.

Fázisrajzok egy origami készítéséről.

Csak olyan mélységig kell a térbeliség kifejezésére törekedni, amennyire a képességeid engedik!

Titok-kép

Egy lap felhajtott füle alá egy kis titok-formát / képet / rajzol. Ez lehet "ál-titok", amit kihajtva megnézhetünk, és lehet igazi titok, feltéphetetlenül leragasztva.

Jut eszembe.

Rajzol egy képet, ami a papírcsík modellről, vagy a felhajtott fülről eszébe jut.

Korábbi félbehagyott feladatok befejezése.

D/ változat: álló papírcsík rajza.

A legjobb rajzolókat egyszerűen csak elkezdik a rajzot, a korábbi néhány felvezető mondat után. A gyengébbeknek némi segítséget adhatunk.

Vázoljátok fel először a fekvő alaplapot, majd az álló modell befoglaló téglalapját. Állapítsátok meg az oldalvonalak bedőlésének mértékét, figyeljétek meg a belső él eltérését a függőlegestől, és hogy milyen messze van a sarok az alapvonalától.

Ha a legjobbakat még precízebb tér tanulmányok felé szeretnénk vezetni, nagyobb méretű modelleket csikos lapra állítva dolgozhatunk tovább. Először tegyük fel az alaplapot, az előbb megismert módon. Az átlókkal keressük meg a közepét, majd a maradék közepeket is, aztán már csak érzéssel felezzünk.

Feltesszük halványan a fő tömegeket.

Arányosan felrajzoljuk nagyjából a helyére az oldalvonalat, majd megfigyeljük, milyen irányba vezet tőle, és meddig az alsó élvonal. Ide kerül a következő függőleges, majd a felső párhuzamost is meghúzzuk.

Bizonytalabbak felvihetik az alsó vonalat, fokozatosan egyre feljebb húzva. Így vezetgetjük tovább a lapot. Jobb rajzolókat vissza is fordíthatják, ekkor a láthatatlan éleket is meg kell rajzolni. Finoman tónusozhatunk.

Néhányan rájönnek majd, hogy a távolodó élek egyre kisebbnek látszanak, hiába párhuzamos a papírlap éle.

Eszközök: AT, előre levágott papírcsíkok, alaplap, kis gyúrmagömb, rajzszög, átlós alaplap. Szemléltetés: Táblai rajz

Technikák: ceruza

Ábra Hiba! A kapcsoló argumentuma érvénytelen. Az első rajz tónusozása ugyan durva, de láthatóan megfigyelés után készült, a második rajz tónusozása "fejbol" történ.

Várható nehézségek:

A látszattal ellentétben igen nehéz óra. Az alsós tanításból fokozatosan kiszorult a kézműves munka, egyre gyengébb a gyerekek térérzékelő- értelmező készsége. Egy részüknek nagyon nehéz feladatot jelent az elszakadás a belső képtől. Azt a sarkot lehajtottuk. Akkor ott kell legyen a vonal alatt! A leggyengébb osztályokban + övegesi előkészítést tartok. +Látjátok ezt a kis sarkot? Ez egy nyulacska. Ez a vonal meg itt egy kerítés. Most a kerítés fölött van a nyulacska, benn a kertben. Most alatta. Kinn van a kertből. Nézd meg a te modelled is. Hol van a nyulacskád, a vonal fölött, vagy alatta? Egy ilyen bevezető után, egy figyelmesen néző, közepes tanuló hibázott. Mellélültem, megmutattam az alapvonalat, megmutattam a sarkot, majd megkérdeztem, hol látja, a vonal alatt, vagy fölött? Még ekkor is azt mondta, hogy ő bizony alatta látja a sarkot.

Egy közepes képességű, tagozatos osztályban néhány gyerek hatodikra még nem volt képes öt percnél tovább koncentrálni egy feladatra. Háromszor szaladtunk neki a papírcsík rajzának, mire meg tudták oldani a feladatot. Ugyanakkor a legjobb rajzolóknak tökéletesen elég bemutatni a csík keskenyedését lefektetéskor, az alaplap és vele persze a papírcsík hátsó sarkainak befelé mozgását, és kezdhetik is a rajzolást. (Marosvári Csabi ezt már a nagycsoportban világosan átlátta.) Számukra ott lesz nehezebb, és izgalmasabb a feladat, amikor az emelkedő sarok mozgási pályáját követik.

Várható eredmény, néhány

elkészült munka

Az eredmény egészen változatos. Ahol ötödikben már foglalkoztunk látszati rajzzal, vagy ha először a kis hengerek, üvegek nyomvonalon haladtunk - egészen kiváló munkákat várhatunk. A leggyengébb gyerekeknek azonban hamar oda kell kínálni valamelyik kiegészítő feladat mentőövét.

Két jó rajzoló munkája

Ábra Hiba! A kapcsoló argumentuma érvénytelen. itt még nem a fal
Éz Éndek a hátsó képvölme Lévíkőzük Enő: Különcök városa.
Ábra Hiba! A kapcsoló argumentuma érvénytelen. Egy
Ábra Hiba! A kapcsoló argumentuma érvénytelen.
órán készült. sorozat Petrábel.
Két szakköri munka

Továbblépési lehetőségek: KF 63? jöhet, vagy a henger - gömb - üveg sorozat, esetleg jó képességű gyerekeknél a kocka óra.

Falak

Cél: Címző feldolgozása, kreativitás fejlesztése.

A változat (Indítás kommunikációs játékkal)

Játékkal is indíthatunk.

A gyerekek körbeállnak, falat képeznek. Merev, elutasító testtartást és arckifejezést vesznek fel. Valaki, vagy valakik benn vannak a körben. A feladatuk: áttörni a falon, azaz rávenni valakit hogy engedje át őket. (Nem érinthetik a falakat. Enyhébb szabály szerint csak a durva érintés, taszigálás, csiklandozás tilos.)

- A legegyszerűbb változat, ha a falakra bizzuk, átengedik vagy sem a próbálkozókat.
- Játshatjuk úgy hogy a falaknak kötelességük mindenkit átengedni, aki valamilyen új módszert talál ki Pl. az első hízeleg az egyik gyerekek. "Hízeleg mondják a falak, és a gyerek átmehet. Ezután már hízelgással nem lehet átmenni. (Lehet fenyegetni, lehet pénzt ígérni, szépen kifesteni a falat, felrobbantani, stb.)
- Megállapodhatunk abban hogy mosolyra kell bírni a falat.
- Pantomimjátékok is játszhatunk. A kitörni igyekvő játékosok olyan szoborpozícióba kell beálljanak, amely szerintük lehetővé teszi az átjutást. Játshatjuk spontánul, vagy a korábbi mintájára, azaz csak az jut át, aki valamiféle új testtartást mutat be. (Erőszakos, kérő, átsurranó, stb.)
- Komolyabbá válik a játékunk, ha a falak eleinte senkit nem engednek át, a gyerekek pedig beszámolnak arról (játék közben, vagy a játékot megállítva (milyen érzés falak között tévelyegni.

A játék után (vagy helyett) megnézhetjük a "Falak" diasorozatot. A diákat a kiadni szándékozott feladatoknak megfelelően válogatom. Jó osztályokban akár minden magyarázat nélkül is levetíthetjük zenei aláfestéssel az egész sorozatot, aztán szabadon dolgozik mindenki.

Két jellegzetes hibákat mutató rajz. A bal oldalon lévőnél a sarkok megrajzolása pontatlan, a modell helyett inkább a táblai rajzot figyelte, a tónusozás is egészen jelképes. A jobb oldalon pedig a felhajló sarok van "izomból" megrajzolva.

Ábra Hiba! A kapcsoló argumentuma érvénytelen. Szabados Árpád firkaszerű feljegyzéseiben is fal motívumok bukkannak elő. Aki nem meri elvállalni a bonyolult szerkesztő - építő feladatot, ilyen szellemben is dolgozhat. Szabados Árpád: J. A. illusztrációk, vázlat. Műv. 82/1. 45.o.

Ábra **Hiba! A kapcsoló argumentuma érvénytelen.** Egy klasszikus kerítésfal. Ha a tépett montázs technikát is bevetjük, ez a
fotó is lehet a falak témájára. **Hiba! A kapcsoló argumentuma érvénytelen.** Gerd Rottling,
1982. **Hiba! A kapcsoló argumentuma érvénytelen.** A város üres falai, a
vonatok oldala szinte kínálják magukat az illegális (bár
újabban már legálisan is művelhető)

Ábra 26 Muzsnai Ákos: In memoriam G. Bartolomeo. Junge

Hiba! A kapcsoló argumentuma érvénytelen. A város üres falai, a
vonatok oldala szinte kínálják magukat az illegális (bár
újabban már legálisan is művelhető)

Ábra **Hiba! A kapcsoló argumentuma érvénytelen.** Pál István festőművész
1968. **Hiba! A kapcsoló argumentuma érvénytelen.** A város üres falai, a
vonatok oldala szinte kínálják magukat az illegális (bár
újabban már legálisan is művelhető)

festetegetésre.

Ábra **Hiba! A kapcsoló argumentuma érvénytelen.** Kocsioldalak

Ábra **Hiba! A kapcsoló argumentuma érvénytelen.** Berhida Mária - Hévízi Éva:
1985. **Hiba! A kapcsoló argumentuma érvénytelen.** A város üres falai, a
vonatok oldala szinte kínálják magukat az illegális (bár
újabban már legálisan is művelhető)

Választható feladatok:

Pillanatkép

Megrajzolhatjuk, megfesthetjük a játék egy-egy pillanatát. (Nem szokták választani.)

Formakontraszt

Megrajzolhatjuk úgy, hogy a fal-ember és az átjutni igyekvő ellentétét formailag is kifejezzük. vonal-felület-színkontrasztokkal, vagy metaforikusan. (Félig fal, félig ember figurák, és az átjutni igyekvő is csak félig reális ember. (

Fal metaforák Riffaud meséje nyomán

Madelaine Riffaud meséjéből illusztrálhatjuk a fal részletet. (A mandarin és macskája, + legyen a macskám neve: fal! (Esetleg jöhet az egész mese is, csoportmunkában. Esetleg új metaforákat is találhatunk.

Illusztráció

Önként kínálkozik a Kőműves Kelemen témája, de könnyűzenei számokkal is próbálkozhatunk. (Pl. az Eddától: A kör...Hitványak az álmok, ha mindent eltakartok, fekete függöny mögé zavartok rosszak. Álmodtam egy világot... Álmodtam egy világot magamnak, itt állok a kapui előtt. Adj erőt hogy be tudjak lépni, van hitem a magas falak előtt. Kölyköd voltam ... a tűzfalakra írtam éjjel: engem ne várjatok! Ne vázoljuk fel rögtön a legkézenfekvőbb megoldásokat. A tűzfalakra pl. ne felirat kerüljön, hanem valami olyasmi, ami kifejezheti a szöveg hangulatát.

Makett készítés

Doboz, papír vagy egyéb falakat tervezhetünk, készíthetünk. A lényeg: minél rendhagyóbb válaszfalakat kapjunk. Lammel Ilona Város c. kerámiáját és Schaár Erzsébet Három fal c. kompozícióját megnézve agyagból mintázhatunk különös falrendszereket. Makettjeinkről rajzok is készülhetnek.

B. változat (Schaár Erzsébet székesfehérvári kiállítása nyomán)

Levetítem Schaár Erzsébet székesfehérvári kiállításának diáit. Beszélgetünk a plasztikáról. Fagyott, kórházfehér falak, fehér ruhák.

Készítsünk hasonló utcát, amiben mindenki elhelyezheti alakjait. Az utca készülhet cellból, agyagból, vagy egyéb anyagokból, esetleg csak rajzban. (Lásd még: Térkompozíciók Pilinszky - Schaár nyomán)

Falak között. (video felvétel)

Nagy fehér papírcsíkot húzunk ki az egymásra helyezett padok oszlopai között, labirintusszerűen. Ablakokat is vágunk rajtuk, fényekkel bevilágítjuk a lapok egyes részeit. Először csak különböző mozdulatok árnyékvetési hatásait próbálgatjuk, majd az egyes árnyékokat körülfestjük. Közben videóra vesszük a játékot. A játék lehet spontán, vagy előadhatjuk a korábbi mozdulatsorozatokat.

C. változat (Labirintus)

Látvány utáni rajz rajztáblákból összeállított, vagy keménypapír lapokból összeragasztott labirintusról.

Tanulmányrajzot készítünk, majd beszélgetünk a labirintusról, a Theseus mondáról. Miféle labirintusok léteznek? (A lélek ismeretlen labirintusa. A művészet mint labirintus. Simone Weil. (Ehhez felhasználhatjuk Berhidai Mária - Hévízi Éva installációjának diáját.

Építsünk, rajzoljunk labirintusokat, alakokkal. (Rajz, papírplasztika, stb.) Esetleg utána vetítés, és a korábbi fal feladatok is választhatók.

Szerkesztőrajz

Egyszerűbb - bonyolultabb falrendszereket vagy repülő idoloikat tervezhetünk.

Színes vagy tónusos labirintus

Szabadon kiszínezzük vonalrajzunkat, vagy a papírcsíkok árnyékolásának mintájára tónusozzuk. (Mentő feladat.)

Theseus és a Minotaurus

Illusztrálhatjuk a mondát is, előtte tanulmányozhatjuk a krétai kultúrát.

1 Hiba! A kapcsoló argumentuma érvénytelen. Felhasználó: Végül megoldás, de a rajzolás során a falak elhelyezését a szöveg alapján kell megvalósítani. A rajzolás során a falak elhelyezését a szöveg alapján kell megvalósítani. A rajzolás során a falak elhelyezését a szöveg alapján kell megvalósítani.

Labirintus játék.

Nagy játék labirintust tervezhetünk a játszótérre.

Különös falak

Falak, amik valamitől különössé válnak. Ha a Lantos rendszer után tartjuk az órát, visszaköszönnek a jelek.

Falfestmények

Falfestményeket tervezhetünk, az előző feladatok megoldásaként, vagy teljesen szabadon. Elképzelek egy nagy üres falat, mit festenek rá?

1 Hiba! A kapcsoló argumentuma érvénytelen. A jó rajzolók gyakran választanak ilyenkor technikai jellegű tanulmányokat. Erdői Miklós a sziklatalaj rajzolásit próbálta megvalósítani. Kissé sablonos megoldás.

Falfeliratok

Együttes nevek, vagy archaikus képirás.

Összefirkált falak (mentő feladat)

Jellegzetes helyen lévő összeírkált falak. Hasonló feladat az "Üzenetek".

Folyosófalak

Ha nem vettük még a folyosó feladatot, most itt az alkalom.

Ha már vettük, valószínűleg megint előkerül a motívum.

Falkompozíció

Mentő feladatként minden változathoz csatolható. Akinek nincs semmi ötlete, kezdjen el mélységében fejleszteni egy vékony lapokból álló kompozíciót. Lehet pontos vagy hozzávetőleges axonometrikus vagy perspektív rendszerben dolgozni, szabadkézi rajzfeladat.

Egyéb diák:

Festett falak:

Zsidó nemzetiségi fal New York 1973

Alan Okada és a Cityarts Workshop: Keljtek föl New York 1974

Berlin-Marzahn lakótelep. Schultz-Petrich: Albrecht Dürernek) A. Kirchner: Kelet meséi (

Tessmer: Kutatások (Schütze-Martin: A holnap fantasztikus világa

Tomie Arai és a Lower East Side-i nők: A nők tiszteletének fala New York 1974

Névtelen festő a New-Yorki 52. utcában

Házaspár portréja ?

Falfestő munka közben

Berlini fal sorozat 1 - 3

Festők az S-Bahnon

Stefanov: Kommunisták (A falfestők címszó médiapedagógiai feldolgozásához.)

Épített falak

SITE: Bizonytalan homlokzat Houston 1975

Pesti udvar

Felvidéki András: Fal ?

Felvidéki András: Három bástya +

Kép

Török Tamás foto (Nő fal előtt)

Szabó László István: Búcsú

Bálint István: Tájkép csata helyett

Tóbiásné Palcsó Mária: Fátyolos nő 1974
Országh Lili: Kék tükrök háza 1974
Országh Lili: Sosemvolt naptár 1974

Fal plasztika

Lammel Ilona: Város 1984
El Kazovszkij: Sivatagi homokozó